

CAPUT QUINTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Pergit insectari Judaeorum scelera, quod ne minus quidem inter eos sit vir, justus scilicet: vers. 3, eorum obdurationem; vers. 7, luxuriam; vers. 12, atheismum. Hinc, vers. 14, minatur eis exitum terrilitate per Chaldaeos truces et saevos, qui atrociter in Judaeos, eorumque praedia, opesque et familias grassabuntur. Tertio, vers. 21, hortatur ut timeant Deum, ob ejus potentiam et beneficentiam, quam ipsos suis doctis in sceleribus a se averitisse docet. Unde per epiphonam exclamat et concludit: Stupor et mirabilia facta sunt in terra, quia pseudoprophetis et sacerdotibus et populus applauserunt (1).

1. Circuite vias Jerusalem, et aspice, et considerate, et quaerite in plateis ejus, an inveniat virum facientem iudicium, et quarentem fidem: et propitius ero ei. 2. Quod si etiam, Vivit Dominus, dixerint: et hoc falso jurabunt. 3. Domine, oculi tui respiciunt fidem: percussisti eos, et non doluerunt: attrivisti eos, et non doluerunt: et non doluerunt: attrivisti eos, et non doluerunt reveri. 4. Ego autem dixi: Forsitan pauperes sunt et stulti, ignorantes viam Domini, iudicium Dei sui. 5. Ibo igitur ad optimates, et loquar eis: ipsi enim cognoverunt viam Domini, iudicium Dei sui, et ecce magis hi simul confregissent jugum, ruperunt vincula. 6. Idcirco percussit eos leo de sylvâ, lupus ad vesperam vastavit eos, pardus vigilans super civitates eorum: omnis, qui egressus fuerit ex eis, capietur: quia multiplicatae sunt praevagationes eorum, confortatae sunt aversiones eorum. 7. Super quo propitius tibi esse potero? filii tui dereliquerunt me, et jurant in his qui non sunt dii: saturavi eos, et mechabati sunt, et in domo meretricis luxuriabantur. 8. Equi amatores et emissarii facti sunt: Unusquisque ad uxorem proximi sui hincibat. 9. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? et in gente tali non ulciscetur anima mea? 10. Ascendite muros ejus, et dissipato, consummationem autem nolite facere: auferite propagine ejus, quia non sunt Domini. 11. Praevagatione enim praevagatione est in me domus Israel, et domus Juda, ait Dominus. 12. Negaverunt Dominum, et dixerunt: Non est ipse; neque veniet super nos malum: gladium et famem non videbimus. 13. Prophetae fuerunt in ventum locuti, et responsum non fuit in eis: haec ergo evenient illis. 14. Haec dicit Dominus Deus exercituum: Quia locuti estis verbum istud, ecce ego do verba mea in ore tuo in ignem, et populum istum in ligna, et vorabit eos. 15. Ecce ego adducam super vos gentem de longinquo, domus Israel, ait Dominus; gentem robustam, gentem antiquam, gentem, cujus ignorabis linguam, nec intelliges quid loquatur. 16. Pharetra ejus quasi sepulcrum patris, universi fortes. 17. Et comedet segetes tuas, et panem tuum: devorabit filios tuos, et filias tuas: comedet gregem tuum, et armenta tua: comedet vineam tuam, et ficum tuam: et conteret urbes munitas tuas, in quibus tu habes fiduciam, gladio. 18. Verumtamen in diebus illis, ait Dominus, non faciam vos in consummationem. 19. Quod si dixeritis: Quare fecit

(1) Post motiva ad Deum conversionis, de malis moventur desumpta, ne quis cogitet populum Judaeorum gravioribus suppliciis castigari, ostendit hic Propheta *fructus sumentes iustitiam*.
PRIMO, per peccantium perseverantiam, primo, communem omnibus ne uno quidem excepto, 1, 2; secundo, induratum, nec penam emendam, 3; tertio, diffusam per optimates non minus quam plebes, 4, 5; quarto, auctam numero, inania et libidinae; atque hinc indignam indulgentiam, 6-9.
SECUNDO, per vincit auctoritatem, primo, jussu jam

dato interpositam, 10, 11; secundo, ab incredulis insultatam et speratam, 12-15; tertio, nova ultionis indicatione declaratum, 16-18.
TERCIO, per iustitiam equitatem, primo, ad talionis legem comparatam, 19; secundo, minus resistentia in rebus inanimatis expertam, 20-23; tertio, hactenus sola paupertas, in fertilitatis contemplatione vicem substituta, conclusam, 24, 25.
QUARTO, per peccantium commemoratorem, primo, tum perseverantis peccantium, 26-28; secundo, tum equitatis in iudicio ac iudicio, 29, 30.

nobis Dominus Deus voster haec omnia? dices ad eos: Sicut dereliquistis me, et servistis deo alieno in terra vestra, sic servietis alienis in terra non vestra. 20. Annuntiate hoc domui Jacob, et auditum facite in Juda, dicentes: 21. Audi, popule stulte, qui non habes cor: qui habentes oculos, non videtis; et aures, et non auditis. 22. Me ergo non timebitis, ait Dominus: et a facie mea non dolebitis? Qui posui arenam terminum mari, praecipuum sempiternum, quod non praeteribit: et commovebuntur, et non poterunt: et intumescunt fluctus ius, et non transibunt illud: 23. populo autem huic factum est cor incredulum et exasperans, recesserunt et abierunt. 24. Et non dixerunt in corde suo: Metuamus Dominum Deum nostrum, qui dat nobis pluviam temporaneam et serotinam in tempore suo; plenitudinem annuae messis custodientem nobis. 25. Iniquitates vestrae declinaverunt haec: et peccata vestra prohibuerunt bonum a vobis: 26. quia inventi sunt in populo meo impii insidiantes quasi aucupes, laqueos ponentes et pedicas ad capiendos viros. 27. Sicut decipula plena avibus, sic domus eorum plena dolo: ideo magnificati sunt et ditati. 28. Incrassati sunt et inpinguati: et praeterierunt sermones meos pessime. Causam viduae non iudicaverunt, causam pupilli non direxerunt, et iudicium pauperum non iudicaverunt. 29. Numquid super his non visitabo, dicit Dominus? aut super gentem hujuscemodi non ulciscetur anima mea? 30. Stupor et mirabilia facta sunt in terra: 31. Prophetae prophetabant mendacium, et sacerdotes applaudebant manibus suis: et populus meus dilexit talia: quid igitur fiet in novissimo ejus?

1. CIRCUITE VIAS (hebraice est, scrutamini plateas), AN INVENIAT VIRUM, — q. d. Si, uti in Sodomis requisivi decem justos, Genes. xviii, 32; sic in Jerusalem inveniret unum insignem virum justum, parcerem, et propitius essem ei, id est toti urbi. Patet ex hebraeo r77 la, quod est femininum, ideoque Jerusalem respicit. Vide hic et obstupescas, quanta sit Dei, gravissima licet offensi, ad parcendum et miserendum propensio et clementia: item « amor iustitiae, ut non pro decem justis, sicut olim ad Abraham dixit Deus, liberet civitatem; sed si inveniret unum in Jerusalem, miseretur civitatis, » ait Rabanus. Vide rursus impietatem Hierosolymae, in qua nullus insignior justus inventus sit, ut merito et iustissime ipsa a Deo sit eversa. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo, S. Thomas.

Objicit Hieronimus: Ergo omnes omnino homines sunt peccatores, et tantum exterius, per imputationem eis iustitiam Christi, sunt justi: nam si sancta civitas nullum virum justum habuit, ubi eum invenies?

Respondent primo, Lyranus et Isidorus esse hyperbolem: si unum, id est si paucos, invenirent: nam patet Jeremiam tum fuisse justum, uti et Baruch, et Athiopem Abdemelech, et Josiam regem, Ezech. xlix, 1, aliosque Prophetas, qui hoc tempore prophetarunt.

Secundo, Jerusalem tunc sceleratissima erat: ergo facilis erat extra eam, quam intra, tum in aedea, tum alibi reperire justos.

Tertio, melius parcerem urbi, si in ea reperirem vel unum virum, id est insignem et eminentem in lege complemda et veritate tuenda justum, qui populum suo exemplo et auctoritate in officio contineret, et Deo irato quasi septem se opponeret.

ret, Ezech. xxii, 30, instar Mosis et Samuelis. Sic enim hebraice vocantur filii viri, id est inelyti, potentes, quales viros describit Ecclesiasticus cap. xlii et seq. Similem virum quaerebat Diogenes, nisi dixi cap. praeced., vers. 25. Sic ait Herodotus in Polyhymn.: « Homines permulti, viri purpurae. » Et Lacena apud Plutarchum dicebat, « solas Lacenas viros parere. » Adde haec referri ad tempus excidii, cum solus prophetaret Jeremias, qui cum Dei vice hic loquatur, hoc numero se non comprehendit: tunc enim pauci erant Hierosolyma quomodolibet just.

Moraliter, nota hic: Deus viros quaerit, heroes quaerit. Ita una virago B. Virgo invenit gratiam in oculis ejus, eumque a caelo in suum uterum pertraxit. Ita unus Joannes Baptista electus est, ut esset paranymphus et precursor Christi, quia « magnus fuit coram Domino, » quia vir atque heros fuit; nimirum fide splendebat, spem attollens, charitate flagrabat, virginitate niebat, admirabili abstinentia lucebat, paupertate discebat, solitudine grandescibat, omniumque virtutum incremento caelestis quidam gigas effluibat, ut de eo vere dixeris: « Exultavit ut gigas ad currendam viam. » De eo ergo ait Christus: « Inter natos mulierum non surrexit in saecula Joanne Baptista. » Unde S. Augustinus, serm. 4 de S. Baptista: « Quisquis, inquit, Joanne plus est, non tantum homo, sed et Deus est. »

Pluris coram Deo est unus vir, unus Baptista, quam mille feminae, imo mille homines. Talis vir fuit inelytus ille martyr, qui tanta animi celestidine tyranno resistit, ut ne nomen quidem suum, vel gentis, vel civitatis voluerit edicere, sed ad omnia rogata tantum dixit: « Christianus sum. » Et Bladina, quae in omnibus tormentis in vincula,

clamansque : « Christiana sum, » hoc ipso tormentorum dolorem leniebat, imo superabat. Testis Eusebius, lib. V *Hist.* cap. I.

Talis vir fuit S. Athanasius, qui pro Deo et fide toti orbi Africæ se opposuit, et de eo triumphavit. Talis vir fuit B. Gregorius Nazianzenus, qui in cælo habitans dicebat, *orat.* 28 : « Mihi omnis terra, et nulla terra patria est. »

Talis vir fuit S. Paulus, qui totum pene orbem Dei fide et religione imbuuit et illustravit.

Tales viri fuerunt S. Chrysostomus, S. Basilus, S. Augustinus, S. Gregorius, S. Ambrosius, S. Leo, aliique qui pro Deo steterunt usque ad mortem, Deumque orbi propitiarunt. Plures tales viros recensui, *Exodi vi*, in fine capituli.

FACIENTEM JUDICEM. — « Facientem » id quod rectum, æquum et justum est secundum legem. Ita Theodoretus.

ET QUERENTEM FIDEM. — Hebraice, *quærentem veritatem vel fidelitatem*, qui scilicet fidelis sit Deo et hominibus. Unde sequitur, « quod si etiam, » g. d. Adeo perdidit sunt et mendaces Judæi, ut etiam jurent per vitam veri Dei, id falso et simulate jurent, quasi me volentes, cum cor eorum sit a me aversum. Ita S. Hieronymus. Aliter Maldonatus, g. d. Si juraverit per Deum viventem, data opera falsum jurabunt, ut illi faciunt injuriam.

Moraliter, discere hinc quam ab hominibus exsulet fides. Vere Aristoteles apud Laertium : « O amici, nemo amicus. » Et Seneca in *Hercule Octavo* :

Licet omnia tua vulgus in aula,
Custum pariter hincina pulset :
Cum tot populi stipatus eas,
In tot populi vix una fides (1).

3. DOMINE, OCULI TUI RESPICIUNT FIDEM. — « Fidem, » id est fidelitatem, ut dixi vers. 1. *Secundo*, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, « fidem, » inquit, id est id quod rectum est. *Quarto*, Theodoretus, « respiciunt fidem, » inquit, hoc est, g. d. Tu, o Domine, cujus oculis omnia conspicua sunt, scis me vera dicere, tu fidem facis dielis meis. *Quinto*, Pagninus et alii Hebræi, Hebraicum עֵמּוּנָה *emuna*, vertunt, *stabilitatem*, g. d. Tu, Domine, semper intentus es, ut res quas creasti, stabiles conserves : quod ergo Judæos vix destrueret, præter morem facis, et cogit tu eorum scelera. Hic sensus aptus est, tertius aptior, primus aptissimus.

(1) Vers. 2. « Quod si etiam, vivit Dominus, dixerint, et hoc falso jurabunt. » Quod J. D. Michaelis male de judicium jurjurando intelligit, quo ad jus dicendum obstringantur. *Per Deum* aliquem *jurare* valere, se illius cultorem profiteri vultibus supra ad cap. IV. 3. Cum igitur vates Hierosolymitanos adhibito in jurjurando *Jove* nomine pejare dicit, hoc vult, illos verbis quidem et externo cultu *Jovæ* honorem deferre, minime vero eum sincero animo venerari et colere. (Rosemüller.)

PERCUSSISTI EOS, ET NON DOLUERUNT. — Hippocrates aphorismus est : « Cum corpus ægrum vel afflictum suas plagas vel dolores non sentit, certum est signum mentem ægrotare, » laborare scilicet amentia, delirio, vel stupore. Ita vidi deliros, qui acris frigora et cruciatus non sentiebant. Pari modo Judæi hi, plagas Dei non sentientes, laborabant mentis stupore, et amenti pertinacia. Sic videmus pueros nequam contra flagella obdurare se, ac ea non curare, nec sentire, inducereque quendam *ἀναισθησίαν* sive dedolentiam.

INDURAVÉRUNT FACIES SUAS SUPRA PETRAM, — magis quam petra, petra duriores, effrontes et impudentissimi fuerunt. Sic laque os *durum*, dicitur impudentia.

4. FORSITAN PAUPERES (id est plebei et tenuis conditionis) SUNT, — g. d. Forte est imperia multitudo, que legem Dei non didicit, quæque tardio est et rudi ingenio ad verba Dei capiendi. Hi ergo in prævaricatione sua excusationem et veniam merentur. « Ibo igitur ad optimates (2). »

5. CONFESERUNT JUDICEM (legis), REPERUNT VINCOLA — mandatorum Dei.

6. PERCUSSIT (percussit) EOS LEO DE SYLVA, — id est Nabuchodonosor ex Syria quasi sylva, et Libano sylvo egrediens. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et alii passim.

Porro « lupus » est Nabuzardan, ait Theodoretus, « pardus » est exercitus Chaldaeorum.

Secundo, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas, Lyranus : « Lupus, » inquit, significat Persas et Medos, ob ingruviem tum escarum, tum reguorum, a qua et semiasini sunt dicti, ut dixi *Isaie* cap. XXI, 7. « Pardus » est Alexander, a iunct S. Hieronymus, Rabanus et Hugo, ob morum viciatatem, et quia variis et plurimis sibi subdidit gentibus contra Medos et Persas dimicavit. Unde et Daniel, cap. VII, vers. 6, sumdem pardo assimilat. Hic pardus est vigilans, quia Alexander velociter impetu ab Occidente ad Indiam usque omnia pervasit; Judæos non vastavit, sed terruit; usque supplicibus propter Iadum Pontificem peperit. Ita Josephus, XI *Antiq.* VII. Theodoretus tamen, Lyranus et S. Thomas per pardum intelligunt Antiochum Epiphaniem, qui valde Judæos afflixit; unde quod sequitur : « Omnis qui egressus fuerit, ab eis capietur, » sic explicat : « ab eis, » scilicet a Romanis; post Græcos enim Pompeius, Cæsar, Vespasianus et Titus Judæos ceperunt et vastarunt.

Tertio et optime, Nabuchodonosor cum suo

(2) *Stulte agunt* qui occupantur magis in agris et vineis colendis, quam in lege, etc., qui obtundunt sibi non dari otium, nec se ad res magnas natos esse. Hic dicit quasi per concessionem, ut eos gravius premit, non hoc sentit Propheta, sed ut quasi sub viva pictura ostenderet omnes corruptos esse, etc. Propheta loquitur ex communi more; interessa non extenuat culpam Iudæorum tendentium, quia Deum legem suam totè populo prodesse voluit. (Synopsia.)

exercitu dicitur « leo » ob ferociam; idem vocatur « lupus » ob avaritiam et voracitatem : unus enim lupus innumeras perdit oves; unde vulgo dicitur : « Lupus non curat numerum; » idem vocatur « pardus, » ob capiendi dexteritatem et celeritatem. Ita S. Thomas, Vatablus, Isidorus et Maldonatus. Semper enim Jeremias minatur Judæis Chaldaeorum adventum, non Alexandri, non Antiochi Epiphaniis.

LUPUS AD VESPERAM. — Septuaginta vertunt, *lupus Arabie*, id est lupus prædo et latro : Arabes enim latrocinis erant infames. S. Hieronymus, *lupus occidentis*; Vatablus, *lupus solitudinum* vel *campetrium*; hoc enim omnia significat Hebræum עֵרֶב; si alia et alia puncta substituit : si enim עֵרֶב *erab arab*, significat Arabiam; si עֵרֶב עֵרֶב *erab erab arab*, significat Arabiam; si עֵרֶב עֵרֶב *erab erab arab*, significat solitudinem : inde enim mons et desertum Sina vocatur *Erab*.

Quæres, quis sit « lupus ad vesperam? » Putant aliqui esse certam et distinctam ab aliis luporum speciem, vel esse hyænam. Ita Guevarra in *Tabacacis*; sed hyæna non est lupus. Vide Delrio, *adagio* §24.

Respondeo ergo *ad vesperam* esse epitheton commune lupis; quia enim lupi præ aliis bestiis voraces sunt, hinc per diem ob metam venatarum in antris latent jejuni, ex quibus vespere magna exiit fame, quasi rabidi ad prædam egrediuntur; diuturna enim esurie offerat, maxime sævitiam antequam celerim, ideoque vocantur vespertini. Ita Oppianus, S. Hieronymus, Rabbini, Hiera et alii. Unde Arabice vertit, *dir-indent ventres eorum lupi vespera*, præ fame rabidi; Syrus vertit, *ursi vesperarum confodient ers*; sed videtur esse mendum, ac pro עֵרֶב *debo*, id est ursus, legendum דָּבָר *dibo*, id est lupus, ut habent Hebræa, Septuaginta et alii.

Alii insuper lupi edaciores, nocte consumpta præda vespertina, mane ad prædam rursus egrediuntur, dieique possunt matutini.

Nota : Hebræi *vesperam* vocant noctem; lupi enim non vespere, sed, ut Oppianus et alii (qui inde λέων *vesperosus*, id est noctambuloneum vocant), nocte prædantur, et maxime media nocte, quia tunc peiora post nocturnum pastum et ruminationem usque ad mane quiescunt.

Hinc Virgilius, IX *Æneid.* :

Ac veluti pleno lupus insidiatus ovili...
Nocte super media, tui sub matribus agni
Bilatum exercet, ille, asper et improbas ira,
Sævit in absentes.

Et Statius, lib. X *Thebaid.* :

Rapidi sic agminæ mixto
Sub noctem coiere lupi.

Et Propertius lib. IV :

Et sue nocturno fallere terga lupo.

Adde nocturnos dici lupos, quia lupi hoc habent singulare, quod oculorum acie tenebras evincant. Ita Elianus, lib. X, cap. XVII, et alii. Unde Macrobius, lib. I *Saturnal.* XVII : Lupus, inquit, ἀπὸ τοῦ λύκος, id est a luce, græce dicitur λύκος; id est lucens : et Apollo, id est sol, ejus nomine dictus est λύκος, quod tenebras sorbeat et expellat. Hinc et Græci primam lucem quæ solis ortum anteit, vocant *λύκος* a lupo; unde Homerus matutinum crepusculum nuncupat ἀφροδίτην λύκος, eo quod tunc lupus videat, et prædatum exeat; quin et idem tempus exinde vocatur *λύκος*, lupi lux. Tunc enim lupi matutini, quia voraces, rursus venatum egrediuntur : nam, teste Eliano, lupi etiam illumi nocte cerunt acutissime; licet Macrobius loco citato censeat Græcos primam lucem vocasse *λύκος ἀπὸ τοῦ λύκος*, ab albedine, quia alba est et dicitur, indeque, inquit, *λύκος*; cognominatur. Utrumque verum.

Porro Nabuchodonosor apte vocatur lupus vespertinus, id est nocturnus; quia noctu invasit et cepit Jerusalem, ut patet *Jerem.* cap. V, 72, et quia sævit in Judæos instar lupi vespertini et famelic.

Tropologice, lupi vespertini sunt demones, qui noctu maxime grassantur hominesque ad libidines, cædes aliæque scelera sollicitant. Ita S. Hieronymus in *Habacuc* I, 8. Item principes, prelati et iudices avari et iniqui, de quibus ait Sophonias, cap. III, 3 : « Iudices ejus lupi vespere; quia quasi in nocte et nullo vidente omnia populantur, et, cum luporum more cuncta diripiunt, ne parvos quidem cibos indigentibus derelinquant, » ait ibidem S. Hieronymus.

Maxime vero, teste Christo, lupi sunt heretici. Nam, ut ait S. Ambrosius, in cap. X *Inno* : « Lupi somnum canum, absentiam aut desidiam pastorum explorant. Nonne lupo heretici isti comparandi sunt, qui insidiantur ovibus Christi, fremunt circa caulas nocturno magis tempore quam diurno? » Hinc et conventicula sua noctu agere eos in Belgio vidimus, et in Francia Arabum more latrocinis et caedibus grassatos esse scimus. Adhæc ovium speciem induunt, simulant se pietatis et veritatis amantes, ut decipiant, et tenebras menti offendant. Lucis ergo nomen quasi lupi sibi arrogat, sed reipsa sunt nocturni et tenebrosi.

PARDUS. — Fera est sæva ut leo, pellem habet respersam maculis, frondibus se occultat, et odorem gratum emitit, dorcades, capreas aliasque bestias ad se allicit, arripit, laeracat. Ita Plinius, lib. VIII, cap. XVI, et Elianus, lib. V, cap. XL (1).

Nota : Pro vigilans alii vertunt, *festinans, celer, velocis*, id est Nabuchodonosori, ut dixi, qui vigilat, id est observat civitates Judæorum, dum eas

(1) Sunt qui leonem, lupum et pardum distinguunt, id est tres diversas hostium irruptiones indicari existimant. Venena ad tres Chaldaeorum expeditiones referunt. Hieronymus uti et Jarchi, ad Chaldaeos, Persas et Græcos.

arete obsidet et excubat, ita ut nemo ex eis egredi possit, quo profinus ab eo capiat.

Tropologica, pardus est demon, qui obiectis odoriferis delictis, et pellis, id est specie externe, v. g. corporis muliebris, fucata variatæ ac pulchritudine inætas decipit, et « circuit quærens quem devoret. »

CONSORTATE SUNT AVESIONES (rebelliones) EORUM, — q. d. Valide contra me rebellaverunt.

7. SUPER quo (qua de causa, quo merito, quo titulo, quo respectu) PROPRIUS tibi esse POTERO? — Quid habes quod veniam et clementiam, ac non magis iram meam et indignationem provocet et accendat? Maldonatus et alii Hebraice מַה עָלַי, id est super quo, accipiunt pro מַה עָלַי, id est quemodo.

MORERATI SUNT. — Proprie et corporaliter, patet ex seq. Ita Theodoretus, Rabanus, S. Thomas. Aliter Hugo, Lyranus et Dionysius, machati suat, inquit, spiritualiter eum idolis: ita ruunt ad idola, uti mochi saturi ad meretricies.

8. EQUI ALIORES. — Hebraice מוֹזַמִּים mozzamin, id est saturi, bene pasti, indeque lascivientes, et, ut Noster vertit, amatores; quia astu libidinis irruunt femininque in feminas. Unde Septuaginta vertunt: Equi furentes in feminas; mozzamin enim descendit a radice מוֹזַם, id est alere, pascere, saturare. Ita R. Jacob, Vatablus, Pagninus. Unde et Chaldeus vertit, equi robusti, feroces vel effrati. Quare minus recte R. David Kimchi pro mozzamin legit מוֹזַמִּים mozzamin, id est, ait, armati, phalerati, a radice מוֹזַם mozzamin; hæc enim radix alibi non reperitur. Quare scribarum errore factum est, ut hic pro mozzamin irrepserit mozzamin, et in margine mozzamin, ut recte advertit Forsterus, licet heterodoxus, in Lexico.

ET EBRIARI. — Sunt equi communes, qui servantur ad hoc, ut ad eos equus adducant, quas implent. Hebraice מוֹכְרִים moochim, quod ait S. Hieronymus, Greci omnes vertunt Δωκεται, id est trahentes, scilicet genitalia præ magnitudine, in magne libidinis indicium, juxta Ezech. xxiii, 20: « Quorum carnes sunt ut carnes asinorum. »

Secundo, Rabbinii legunt mozzamin, q. d. Proventus ex regione Mosoch (qui fuit filius Japhet, Genes. x, 2), id est ex Mo-covia; vel, ut Josephus, I Antiq. cap. xi, ex Cappadocia; vel, ut R. Abraham, ex Tuscia; vel profius ex Arabia juxta Cedar, ut patet Ezech. xvi, 13; inde enim equi ferres, et prout in Feminis prodibunt.

Tertio, R. Kimchi, Vatablus et Pagninus legunt מוֹכְרִים moochim, id est manicatis, a radice מוֹכַח moochan, id est mane surgere, q. d. Ut equi noctu somno et cibo pasti, mane cum exant, hincunt ad equos: sic et Judæi ad feminas.

Porro quanta sit equorum libido, et in equas ardor, docet Aristoteles, lib. VI de Histor. animal. cap. xxii. Unde homines in Veneream projecti vocantur מוֹכְרִים moochim et dicuntur מוֹכְרִים moochim, id est instur equi arere et furere. Unde S. Basilius, lib. de

Virgini, docet hominem creatum esse quasi eentaurum, ut supra parte sit homo et rationalis, infera equus concupiscens ardens cupiditate (1).

10. ASCENDITE (o Chaldei, milites mei) MURUS, — Hierosolymæ. Loquitur hic Deus quasi dux imperans Chaldeis, ut Jerusalem evortant.

CONSUMATIONEM AUTEM NOLITE FACERE, — q. d. Ne penitus eam destrualis, ut reliquie serventur et salvæ fiant, Isala x, 20.

AFERTE PROPAGINES ELES (q. d. Nolite radicibus populum extirpare, sed propagines tantum tollite, quæ) NON SUNT DOMINI, — puta improbos Judæos, qui se idolis et demonis tradiderunt, ideoque a Deo quem deseruerunt deserti sunt, ait S. Hieronymus. « Omnis enim plantatio, quam non plantavit Pater meus cælestis, eradicabitur, » ait Christus, Matth. xv, 13.

Secundo, quia Hebraice נָטַת natus significat, dimittere, extendere: hinc Septuaginta vertunt: Aufer sustentacula ejus; Chaldeus, palatia ejus; Vatablus, dentes murorum ejus, id est minas seu pinas, quæ e muris eminent ne hostes ascendant. Christophorus a Castro vertit: Auferite dimissis seu derelicta a me, ac consequenter, illa, cum non habeant dominum, erunt primo occupantis. Sic qui Deum dereliquit, hominum et demonum expositus est præte et domino.

Tertio, Theodoretus et Eusebius, lib. II Demonstr. cap. lvii, repetunt ex Hebræo negationem non, non faciatis, non auferatis propagines ejus, q. d. Relinquit Zorobabel et aliquot alios, qui gentem Judæorum propagant, ne intereat. Ita Theodoretus. Vel, ut Eusebius, relinquit Christum et Apostolos in reliquis et falcimentum Judæorum.

12. DIVERUNT: NON EST IPSE, — scilicet Dominus, qui habet nostri providentiam, qui nos punit, si male; aut præmiat, si bene egerimus. Itaque non evenient mala, quæ nobis ipse minatur. Ita S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, S. Thomas Lyranus.

13. PROPHETE (scilicet Dei veri) ERUNT IN VENTUM (id est frustra tibi) LOQUI, — quia non nisi eos audire. Ita S. Hieronymus, Rabanus et Hugo.

Secundo, Theodoretus et Vatablus: Falsi prophete fuerunt in ventum loqui, id est inania et falsa tibi prædixerunt.

Tertio et optime, sic hæc accipias, ut pergant impii Judæi loqui, dicantque: « Prophete, » ut Jerusalem et alii, « in ventum, » id est inania et temere senti loqui: « responsium, » id est oraculum Dei, « non fuit in eis: hæc ergo » mala quæ nobis minati sunt, « eventient eis: » id est optimus ut eis eveniant, et in eorum recidant caput.

(1) Libido equorum maxime celebratur a veteribus, vide ex. gr. Virgili Geor. III, 230 et seq.; hincitum porro libidinis testem esse constat, vide Eccli. xxiii, 6.

Unde Hebraice est, sic fiat eis, scilicet sicut nobis comminati sunt, licet S. Hieronymus ex ergo evenient eis, putet esse verba Jeremie, q. d. Hæc, id est sequentes pœne, eventient eis.

14. ECCE EGO DO VERBA MEA IN ORE TUO IN IGNUM, — q. d. Ego inspiro tibi oracula efficacia instar ignis; quia officio ut ore tuo, o Jeremia, prædicas certo certius venturum Nabuchodonosorem, qui efficaciter quasi ignis consumet populum, quæ, quasi ligna igni, deseram, et Chaldeis consumendum exponam.

Nota: ita loquitur ac si Jeremias suis verbis eos sit combusturus, idque primo, ut significet efficaciam et certitudinem prophetiæ, retundatque illam vocem Judæorum, vers. 13: « Prophete fuerunt in ventum loqui, » his enim ait Jeremias non in ventum, sed in ignem vaticinari; secundo, ut significet Jeremiam non ex se vaticinari, sed ex Deo, adeoque eum loqui quasi in persona Dei, qui suo jussu et decreto populum quasi ligna traditurus erat igni, id est ulioni Chaldeorum. Ita Vatablus, Lyranus et Hugo.

Aliter S. Hieronymus, Rabanus, S. Thomas, q. d. Intenda eis minas tam effluæas, ut sibi angli, exasperare, ignique comburi videantur, ut sit catholiceis.

15. ADDUCAM SUPER (contra) VOS GENTEM DE LONGINQVO, — ex Chaldea.

ANTIQUAM, — quæ ab antiquo bellare, occidere, rapere didicit et consuevit; scilicet a tempore Nemrod, qui primus regnavit in Babylone, anno 170 post diluvium, ut ostendi Gen. x, 18. Ex tunc ergo cepit Chaldeorum imperium, quod una cum regno Assyriorum obtinuit Belus pater Nini, et sequentes Assyriorum reges pene usque ad Nabuchodonosorem (1).

OPUS IGNORANS LINGUAM, — q. d. Adducam contra te Chaldeos, gentem barbaram inintelligibilem, inexorabilem; nec enim tuas preces intelligit, nec te ejus postulata. Id minatus eis est Moses, Deuter. xxviii, 49.

16. PHARETRA ELES QUASI SEPULCRUM, — id est « pharetra » Chaldeorum non satiabilis occisione, sicut nec sepulcrum patens saturatur, id est expletur cadaveribus. Ita Hugo, q. d. Chaldei plurimos suis sagittis conficiunt. Ita Vatablus.

Secundo, S. Thomas: Ut sepulcrum patens cadaverum horrore percellit: sic et sagittæ sanguine occisorum infectæ in pharetris Chaldeorum intuentes percellunt.

Tertio, Lyranus: « Pharetra, » id est per metonymiam sagittæ eorum, certo configent quos voluerint: sicut certo sunt mortui, quos excipit sepulcrum.

Quarto, a Castro et Theodoretus: « Pharetra, » id est sagittæ Chaldeorum, est « sepulcrum, » id est sepulchralis, funerea, lethifera: id est certo necem inferens, et in sepulcrum patens indacens.

Quinto et planissime, « pharetra, » Chaldeorum est « sepulcrum, » id est formam et speciem habet sepulchri: sicut enim sepulcrum continet mortuos, eosque consumit et incinerat sine fine et numero: sic pharetra eorum continet mortem, id est sagittas plurimas mortiferas, quæ plurimum mortem afferunt, ita ut pharetra sepulcrum, sagittæ omnes emortui esse videantur. Significat ergo hæc phrasid Chaldeos sagittas habere fortes et penetrantes, eosque sagittandi esse peritissimos, ut quot habent sagittas in pharetra, tot homines se interfectores sciunt. Ita Maldonatus. Quintus hic sensus plenissimus est, quia tertium et quartum involvit et complectitur. Sic S. Ambrosius divites, qui pauperum fortunas absorbent, eorumque arcas, vocat « sepulchra pauperum. »

UNIVERSI PORTES, — q. d. Nec id mirum, quia universi ipsi Chaldei sunt viri fortissimi: sagittis ergo suis plurimos in mortem et sepulcrum adigent.

17. DEVORABIT, — Chaldeus, occidet. CONTERET (hebraice שֹׁדֵד sodes, id est eradicabit, id est evertet) URNES TEAS.

18. NON FACIAM VOS IN CONSUMATIONEM, — non omnino vos consumam.

19. SERVISTIS DEO ALIENO IN TERRA VESTRA, sic SERVISTIS ALIENIS IN TERRA NON VESTRA. — Opponit diis alienis dominos alienos, id est Chaldeos, quibus Judæi servient. Rursus, terra, seu oppositum terram non suam; major enim culpa fuit Judæorum quod diis alienis in terra sua servierint, quam si id coacti e regis in aliena fecissent: hinc

Osterii Annal Vet. Testam. p. 62; Prideaux, Connex. I, p. 47 et J. G. Frankl, Nov. System Chron. fundament. p. 194, quibus, inquit Rosenmuller, haud refragatur. Illos vero tantam populationem et vastitatem Judææ intulerunt, quantum, cap. iv, v, vi, a vate nostro descriptam legitur; Abratami iam tempore indolis, et quorum summam antiquitatem laudat Jeremas: at potuerunt in Chaldaea prope Babyloniem novi et recentes esse; videturque comota eorum, nomadem antea errantium, certis libi sedes ab Assyriorum regibus paulo ante Issiam accepisse. « Venena hic non solum Chaldeos intelligit, sed maxime Scythas quorum in Asiam, Egyptum usque, irruptionem describit Herodotus, libro I, cap. cv, cvi. Et revera Scytharum in Palestinam incursionem Josie regis temporibus accidisse, chronographi fere consentiunt (vide

pariter major eis fuit poena servire in terra aliena, quam in sua. Ita Maldonatus.

20. ANXUANTATE (o Propheta) HOC DOMUI JACOB (id est duabus tribubus hæc dicite; unde explicat, subdens): ET AUDITUM FACITE IN JUDA. — Idem enim est Juda et domus Jacob. Loquitur enim duabus tribubus; non autem aliis decem, utpote quæ jampridem in Assyriam abductæ erant.

21. AUDI, POPULE STULTE, QUI NON HABES COR. — Qui non habes sensum, mentem, intelligentiam, sapientiam; qui insipienter, imprudenter et stulte loqueris et agis. Sic Osee vii: « Ephraim » vocatur « columba » seducta non habens cor; et Proverb. xi: « Qui despiciat amicum suum, indigens corde est. »

Nota: Cor symbolum est, et secundum Galeum, sedes sapientie; unde Poeta:

Cor sapit, et pulmo loquitur, fel commovet iram,
Splen rident facit, cogit amare jecur.

22. ME ERGO NON TIMEBITIS? AIT DOMINUS: — si enim ego Dominus vester, ubi timor meus?

ET A FACIE MEÆ NON DOLEBITIS? — non poenitebitis; Chaldeus, non contremiscetis; Septuaginta, non formidabitis. Deus a peccatoribus duo exigit, scilicet timorem et poenitentiam.

QUI POSSIT ARENAM TERMINUM MARI, q. d. — Non timebitis me, qui tam validus sum, ut arena re exigua et infirma, quasi muro, totum mare ondesque ejus fluctus eoruceam?

ET COMMOVENTUR (fluctus maris, ut sequitur), ET NON POTEBUNT, — non prevalebunt termino et littori suo, a Deo presstituto, ut illud transeant et transiliant.

23. POPULO AUTEM HUC FACTUM EST COR INCREDULUM. — Hebraice est לב סורר כורר, *leb sorer umore*, id est cor recedens et amaricans; quia a me ad idola desciscunt, itaque me exasperant. Septuaginta ἀπιστοι, *apistoi*, cor non audiens, neque obediens, q. d. Insani maris fluctus mihi obediunt, littoraque et terminos sibi a me presstitutos transgredi non audent; Judæi autem, cum sint homines sani et sapientes, mihi rebelant, mihi, inquam, qui sum potens æque ac liberalis in eos, adeo ut statim perennemque eis dem pluviam, fruges et messem. Unde sequitur:

24. QUI DAT NOBIS PLUVIAM TEMPORANEAM (id est autumnalem tempore sementis; et serotina, — id est vernam ad messem. Vide dicta capite iii, vers. 3.

PLENITUDINEM ANNUÆ MESSIS CUSTODIENTEM NOBIS. — Clare vertit Interpres; Hebraea enim sic habent ad verbum: qui, scilicet Deus, hebdomadis statim messem (scilicet integram) servat nobis.

Secundo, Aquila, Symmachus et Vatablus vertunt: Qui hebdomadas statutas (a se et a natura) messis custodit nobis, scilicet hebdomadas septem, quæ a Paschate sunt usque ad Pentecosten. Pentecoste enim erat festum hebdomadam, in eaque

erat apud Judæos tempus messis; unde ipsi tunc penes primitiarum offerabant. Hic sensus huic loco valde proprius est, eique favent Septuaginta et Chaldeus.

Hinc tertio, plenius Maldonatus sic vertit, quæ (scilicet Deus) hebdomadas præceptorum custodit nobis, id est reservat nobis serenam tempus ac solum, spatio septem hebdomadam, quas nos ab oblatione primarum frugum in Paschate, usque ad Pentecosten numerare et observare præcepit, ad eas providentiam conciliandam, itaque maturandam messem triticeam, utque illa nulla tempestate ledatur.

Quarto, alii vertunt, qui juramentis statutis servat nobis messem (Hebraice enim סבתו *sebuta*, significat primo, septem; secundo, hebdomadam; tertio, juramentum: quia olim jurabant per septem, uti dixi Genes. xxi, 29, et Genes. xxvi, 33), id est qui juxta promissa et juramenta sua, Genes. viii, 22, Levit. xxvi, custodit nobis messem.

25. INIQUITATES VESTRÆ DECLINAVERUNT HÆC, — averterunt, scilicet statim pluviam et messem a vobis, uti dixi cap. iii, 3. Ita S. Hieronymus et Theodoretus.

27. SICUT DECIPULA PLENA EST AVIBUS. — Decipulam vocat caveam aucupium, in qua ipsi collocaunt aves ciores, ut alias sua specie et cantu ad se alleant, itaque illæ in caveam ingressæ capiuntur. Unde cavea dicitur *decipula*, eo quod aves decipiat, q. d. Sicut decipula aucupium plena est avibus tum decipientibus, tum deceptis: ita domus Judæorum plene sunt dolo, id est usuris et fraudibus, itemque bonis per usuras et fraudes partis. Ita S. Hieronymus et Theodoretus, et patet ex sequent.

28. PRÆTERIERUNT SERMONES MEOS PESSIME, — q. d. Leges meas violarunt pessimis et sceleratissimis suis moribus. Noster Interpres legit דברי דעבאר, id est sermones meos; jam aliis punctis legunt דברי דיבר, idque connectunt cum seq. ורע, id est malitia. Unde Maldonatus vertit, præterierunt verba malitiæ, id est tam male vixerunt, ut nullis verbis eorum improbitas explicari possit; Vatablus vero, Paginus et Kimchi vertunt, superaverunt res et facta malitiæ, id est pessimi cujusque.

30. STUPOR ET MIRABILIA (hebraice, stupor et turpitudine; Septuaginta, stupor et horribilitas; Chaldeus, admiratio et facilitas, id est res stupende et foedissime) FACTA SUNT IN TERRA, — puta in Judæa, nimirum, Propheta et Sacerdotes, qui populo debebant esse duces ad bonum, facti sunt ei duces ad malum.

31. ET SACERDOTES APPLAUBERANT. — Sic et Septuaginta et Theodoretus; sed Vatablus, Paginus, Kimchi et Isidorus vertunt, sacerdotes accipiebant munera in manibus suis, vel, per manus eorum, scilicet falsorum prophetarum; qui scilicet participes fiebant eorum quæ a populo donabantur, et exigebantur a pseudopropheta.

Tertio alii vertunt, et sacerdotes dominabantur

(populo) per manus eorum, quia scilicet pseudoprophetae faciebant populum sacerdotibus ad omnia etiam iniqua obsequentem.

QUID IGITUR FIET IN NOVISSIMO EIUS? — Quis erit

finis, quæ merces tantorum scelerum? nimirum prophetae faciebant populum sacerdotibus ad omnia etiam iniqua obsequentem. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Hugo, Rabanus et alii.

CAPUT SEXTUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Proposita crudelitate Chaldaeorum, invitatur Judæos ad poenitentiam; sed frustra, quia ipsi protervi a Deo reprobandur. Quare primo, Chaldeis quasi classicum canit ad expugnationem Hierosolymæ. Secundo, vers. 6, eam vocat urbem visitationis, id est, purificationis. Tertio, vers. 9, ait eam racemandam esse. Quarto, vers. 12, dispreptionem eis intental ob avaritiam. Quinto, vers. 16, hortatur ut vias patrum antiquas considerent. Sexto, vers. 20, respicit eorum victimas. Septimo, vers. 23, Chaldaeorum ferociam describit. Octavo, vers. 27, Judæos inexpugnabiles et incorrigibiles vocat argentum et æs reprobum. Nota: In Jeremia est continua quasi decemvotatio contra peccatum. Hoc enim facem incendiæ urtis et tempi, ac excidiæ gentium omnium, passim ipse vociferatur, et ad ravim nauseamque pene ingeminat (1).

1. Confortamini, filii Benjamin, in medio Jerusalem, et in Thecua clangite buccina, et super Bethacarem levate vexillum: quia malum visum est ab Aquilone, et contritio magna. 2. Speciosæ et delicatæ assimilavi filiam Sion. 3. Ad eam venient pastores, et greges eorum: fixerunt in ea tentoria in circuitu: pascet unusquisque eos, qui sub manu sua sunt. 4. Sanctificate super eam bellum: consurgite, et ascendamus in meridie: vae nobis! quia declinavit dies, quia longiores factæ sunt umbræ vesperi. 5. Surgite, et ascendamus in nocte, et dissipemus domos ejus. 6. Quia hæc dicit Dominus exercituum: Cædite lignum ejus, et fundite circa Jerusalem aggerem: hæc est civitas visitationis, omnis calumnia in medio ejus. 7. Sicut frigidam fecit cisterna aquam suam, sic frigidam fecit malitiam suam: iniquitas et vastitas audivit in ea, coram me semper infirmitas et plaga. 8. Erudire, Jerusalem, ne forte recedat anima mea a te, ne forte ponam te desertam, terram inhabitabilem. 9. Hæc dicit Dominus exercituum: Usque ad racemum colligent quasi in vinea reliquias Israel: convertet manum tuam quasi vindemiator ad cartallum. 10. Cui loquar? et quem contestabor ut audiat? ecce incremuisse aures eorum, et audire non possunt: ecce verbum Domini factum est eis in opprobrium, et non suscipient illud. 11. Idcirco furore Domini plenus sum, laboravi sustinens: effunde super parvulum foris, et super consilium juvenum simul: vir enim cum muliere capietur, senex cum pleno dierum. 12. Et transibunt domus eorum ad alteros, agri et uxores pariter: quia extendam manum meam super habitantes terram, dicit Dominus. 13. A minore quippe usque ad majorem omnes avaritiæ student: et a propheta usque ad sacer-

(1) Cum Judæos obstinatis animis in malitia perseverantes non pungebant minis, mox penas quasi ante oculos subijit, hostesque illos executores jam adventantes sensit. Igitur hoc caput inscribi potest: *Executionis denuntiatio*, quæ ita fit:

Primo, dat Propheta certa ruinae indicia, primo, ex imperitia ac imbelli Judæorum resistentia, 1-3; secundo, ex hostium conspiratione et incitatione inutua ad expugnandam Hierosolymam, 4, 5; tertio, ex divino ad urbem destruendam et Judæos ad interfectionem disperdendos promulgato mandato, 6-9.

Secundo, ne alicui videretur nimis rigidus esse Propheta in annuntiandis Dei judiciis, addit pro decretis iustitiae rationes, quales sunt: primo, obduratio communitatis omni sæculi et ætati, et hinc universam casti-

ganda, 10-12; secundo, avaritia sacerdotum et mendacitas pseudoprophetarum, 13-15; tertio, malitia utriusque sceleris reluctans divinis monitionibus, 16, 17.

Tertio, tales adhibet iudicii solemnitates, scilicet primo, evocatis ad sententiam audiendam gentibus et orbe universo, 18, 19; secundo, declaratis Judæis inobedientiam et hypocrisis reus, vers. 19, 20; tertio, pronuntiata in hos sententia perditionis, ac hoste barbaro inferendæ, vers. 21-23.

Quarto, subnectit additiones, primo, de consternatione, vastatione et luctu, hoc Judæorum fatum secutus, 24-26; secundo, de contestata Propheta hæc denuntiantis auctoritate, 27; tertio, de repetita ut summa totius concionis, exprobratione criminum et reprobatione populi, 28-30.

detero cuncti faciunt dolum. 14. Et curabant contritionem filie populi mei cum ignominia, dicentes: Pax, pax: et non erat pax. 15. Confusi sunt, quia abominationem fecerunt: quia potius confusione non sunt confusi, et erubescere nescierunt. Quam ob rem cadent inter ruentes: in tempore visitationis sue corruent, dicit Dominus. 16. Hæc dicit Dominus: State super vias, et videte, et interrogate de semitis antiquis, quæ sit via bona, et ambulante in ea: et inveniatis refrigerium animabus vestris. Et dixerunt: Non ambulabimus. 17. Et constitui super vos speculatores. Audite vocem tubæ. Et dixerunt: Non audiemus. 18. Ideo audite, Gentes, et cognosce, congregatio, quanta ego faciam eis. 19. Audi, terra: Ecce ego adducam mala super populum istum, fructum cogitationum ejus: quia verba mea non audierunt, et legem meam projecerunt. 20. Ut quid mihi thus de Saba affertis, et calamum suave olemem de terra longinqua? holocaustata vestra non sunt accepta, et victimæ vestræ non plauerunt mihi. 21. Propterea hæc dicit Dominus: Ecce ego dabo in populum istum ruinas, et ruent in eis patres et filii simul, vicinus et proximus peribunt. 22. Hæc dicit Dominus: Ecce populus venit de terra Aquilonis, et gens magna consurget a finibus terræ. 23. Sagittam et scutum arripiet: crudelis est, et non miserebitur, vox ejus quasi mare sonabit: et super equos ascendet, præparatū quasi vir ad prelium, adversum te, filia Sion. 24. Audivimus famam ejus, dissoluta sunt manus nostræ: tribulatio apprehendit nos, dolores ut parturientem. 25. Nolite exire ad agros, et in via ne ambuletis: quoniam gladius inimici, pavor in circuitu. 26. Filia populi mei, accingere cilicio, et conspergere cinere: luctum ignem fac tibi, planctum anarum, quia repente venit vastator super nos. 27. Probatores dedi te in populo meo robustum: et scies, et probabis viam eorum. 28. Omnes isti principes declinantes, ambulantes fraudulenter, æs et ferrum: universi corrupti sunt. 29. Defecit sufflatorium, in igne consumptum est plumbum, frustra conflavi conflator: malitia enim eorum non sunt consumptæ. 30. Argentum reprobum vocate eos, quia Dominus projecit illos.

1. CONFORTAMINI, FILII BENJAMIN, IN MEDIO JERUSALEM. — ut resistatis Chaldeis. Loquitur ac si Chaldei jam adessent, ut obsiderent Jerusalem, et ac si dux ejus ad urbis defensionem hortaretur. Ita Hugo, S. Thomas et Lyranus. Est ironia. Sciebat enim Jeremias Chaldeos urbem expugnatos, nec Judæos posse eis resistere. *Secundo*, Chaldeus, Vatablus et Pagninus Hebræum *הָיָה חַיִּים*, a radice *חַי* *aias*, id est confugere, deducentes, vertunt: *Fugite de medio Jerusalem in arcam Sion*, vel loca tuta, quia hostis adest (1).

FILII BENJAMIN. — Quia, ut ait S. Hieronymus, Jerusalem erat in tribu Benjamin, *Josue xvii, 28*. Sed Benjamin commixtus erat cum Juda: unde arx Sion dicta est « civitas David, » qui erat ex Juda. Nominat potius « Benjamin » quam Judam,

(1) Male hic Septuaginta et Vulgatus, inquit Rosenmüller, verterunt *evangelicæ, corrotorantem*. Videtur quidem illis favere quod sequitur, *medium Hierosolyma*: verum non est *בְּקֶדֶם*, in medio, ut vertit Vulgata, sed *בְּקֶדֶם* de medio, consuetibus cum impressa lectione non Syro modo et Chaldæo, sed ipsis Septuaginta, in *מִדְּבָר* vertentibus. Sententia ergo hæc est, ne in ipso quidem Hierosolyma tute fatuus esse Benjaminitas, obsessum urbi urbem, advoque ingrandam esse. Et tamen Hierosolymam omnes confugisse videntur, in qua tolerarant obsidionem.

quia Jeremias erat ex Anathoth vico Benjamin, unde civis suos alloquitur.

IN THECVA CLANGITE BUCINA. — « Thecva » urbis erat non in tribu Zabulon, ut censuit Epiphanius; sed in Juda et Benjamin, sita in monte, sex millibus passuum distans a Bethlehem, et duodecim a Jerusalem: ex qua oriunda fuit sapiens illa mulier Thecutilis, quæ pro Absalone Davidem exoravit, *II Reg. xiv, 1*; hinc urbi adiacebat desertum Thecuvæ vastissimum, ait S. Hieronymus (2).

Quæres, cur in Thecva clangi jubet? Respondet Lyranus: Quia Thecva erat ad Aquilonem Jerusalem, unde venturus erat Nabuchodonosor. Sed fallitur. Nam S. Hieronymus asserit Thecnam fuisse ad meridiem Hierosolymæ. Respondeo ergo: Causa vera est, quod Thecva munitissima erat et situ, utpote in monte, et armamentario hastarum, quod ibi constitit Roboam, *II Paralip. xi, 12, q. d.* Ibi delectum facite, ibi armamentario arma deponite ad repugnandum Chaldeis. Nota: In Hebræo pulchra est paronomasia, in Thecva *הָיָה תִּיבָה*, *q. d.* In tuba tubicæta.

(2) Thecva jubet clangendum, ut hoste jam circa Hierosolymam versante aufugiant pastores in altura deserti. Sita est enim Thecva ad initium deserti Arabici, ut Hieronymo in *Amos* liquet: « Ultra non est viculus, ne agrestes quidem case, usque ad mare Rubrum, »

ET SUPER BETHACAREM LEVATE VEXILLUM. — « Bethacarem » vicus est medius inter Jerusalem et Bethaniam in monte: a vineis dictus est « Bethacarem, » id est domus aut villa vineæ, *q. d.* O Hierosolymite, arma corripite, et in Thecva clangite, et in Bethacarem levate vexillum, colligite milites ad resistendum hosti.

Nota: Pro *vexillum* hebræice est *מַצְבֵּה* *masæ* id est elevatio; Septuaginta vertunt, *signum*; Pagninus, *turris*; Vatablus, *ignem et fumum*, ut scilicet eo in altum elevato, moneant viatores et agricolæ hostem adesse, ut se in urbem et in tuta loca recipiant.

2. SPECIOSE ET DELICATE (MULTI) ASSIMILAVI FILIAM SION. — Ita vertunt S. Hieronymus, Chaldeus et Theodoretus; sed Kimchi, Vatablus et Pagninus pro *speciosæ* vertunt: *mulieri quæ habitabat in tentorio suo cum summa tranquillitate: utrumque enim significat Hebræum מְנוּחָה*, *q. d.* Filiam Sion, id est Jerusalem, similem feci mulieri pulcherrimæ, ob ædificia et arcam Sion pulcherrimam; et delicate, quia cives ejus ditavi; unde ipsi divites in deliciis vivunt, *q. d.* Sicut mulieres delicate, teneræ et pulchræ, consternantur ad hostis et tubæ sonum: ita et Hierosolymitani ad adventum Nabuchodonosoris perecllentur, quia oho et deliciis assueverunt. Ubi nota, « *assimilavi* » tam significare, similem effecti, quam similem esse pronuntiavi, juxta *Can. xxix*.

3. AD EAM VENIENT PASTORES (ID EST PRINCIPES ET DUCES NABUCHODONOSORIS), ET GREGES (ID EST TURME ET EXERCITUS) EORUM (QUISQUE PRINCIPUM): PASCET (ID EST REGET) EOS QUI SUB MANU SUA SUNT, — ut figant tenoria sua circa Jerusalem ad ejus obsidionem. Ita S. Hieronymus, Theodoretus et Chaldeus.

Nota: Pro *רֹעִים* *roim*, id est pastores, legi potest *רֹעִים* *roim*, id est amatores, venient, *q. d.* Chaldei, quasi amassi, per gladios et tela ruent, ut potiantur Sion quasi sponsa tam speciosa et opulenta.

Secundo, pro *pascet unusquisque eos qui sub manu sua sunt*, hebræice est, *pascet quisque manum*, id est aciem et turmam, *quæ sub ejus est manu*, id est potestate ac imperio. Ita S. Hieronymus et Theodoretus. Aliter Kimchi, Pagninus et Vatablus, *manum*, inquit, id est locum suum, *quisque principum deposcet*, id est quisque suam urbem vel locum urbis sibi assignatum expugnabit.

4. SANCTIFICATE. — Id est solemniter et publice bellum hoc contra Judæos quasi sacrum indicite, et, ut Septuaginta ac Chaldeus vertunt, *præparate*; Syrus et Arabicus, *parate, congregate*. Sic *sanctificavit jejunium*, *Jod. i, 14*, est solemniter et sacrum jejunium omnibus indicere. Verba sunt Chaldeorum, quæ ideo Propheta recitat, ut ostendat quam avidè contra Jerusalem pugnaturi sunt, ut non tantum die, sed et nocte contra eam dimicent.

Nota Chaldeos bellum contra Jerusalem vocare *bellum*. *Primo*, quia censent se pro Deo ejus in-

jurias ulcisci, eique quasi restituere honorem et sanctitatem, puniendo ejus violatores Judæos. *Secundo*, quia erant quasi Dei milites et consecrati sacerdotes, ut ejus sanctam voluntatem et justam sententiam implerent, ut scilicet Judæos, quasi hostias piaculares, Deo jugularent. Ita S. Hieronymus et D. Thomas.

Tertio, vocant hoc bellum sanctum, id est quod violare, a quo discedere non licet, nisi facta ultione: sicut muri dicuntur sancti, quos transilire non licet. Unde, ascendamus, inquit, in meridie et in nocte, id est etiam si urgeat astus, etiam si nox gelida, urgeamus oppugnationem. Ita Lyranus: Bellum, inquit, hoc erat sanctum, id est firmum et inviolabile.

Nota. Hanc Dei voluntatem de puniendi per Chaldæos Jerusalem, intelligere poterunt Chaldei ex scriptis Jeremæ, vers. 5 et 6, et aliorum Prophetarum. Unde Nabuchodonosor, captus Jerusalem, omnia quæ Jeremias peliit, et indulsit, cap. xxxix, 11.

Sic Cyrus ex Isaia sibi a Judæis ostenso, cognovit se monarchiam Babylonis eversum, ut dixit *Isaia xlv, 1*.

Sic Alexandro victoriam contra Persas ex prophetia Danielis promiserunt Judæi, et Jaddo pontifex in visione ei apparsit hortatus est ad idem bellum, eique Asiæ imperium addixit, teste Josepho, lib. xi *Antiq. viii*.

Nota. *Secundo*, hanc Dei voluntatem non dedit Deus nisi potestatem Chaldæis invadendi Judæos, sed presupposuisse eorum tyrannidem et domandi libidinem, eaque uti voluisse, eamque ordinasse ad punitionem Judæorum. Est itaque hic et alibi tantum prophetia seu predictio futuræ per eos vastationis, ejusque ordinatio ad puniendam Judæorum scelera. Sic Totila, Gensericus et alii fuerunt flagellum Dei, uti nunc Turcæ.

Adde, etiam si fuisset Dei voluntas jubens Chaldæis ut everterent Jerusalem, Chaldæos tamen non ut Dei voluntati, sed ut suæ ambitioni satisfacerent, invasisse Jerusalem. Vide *Can. xxxvi*.

Væ vobis! — Sunt Chaldæorum verba, ut dixi, dolentium valde ex nimio desiderio capiendæ Jerusalem de expugnationis mora, *q. d.* Væ vobis, quia non expugnavimus Jerusalem ante vesperam cum longiores sunt umbre! surgite, ascendamus rursum nocte, ut rem conficiamus. Ita Theodoretus, Hugo, Lyranus, Vatablus. Aliter S. Hieronymus, S. Thomas et Sanchez expliçant, ut sint querelæ et verba populi obsessi, *q. d.* Si per diem hæc patimur, quid de nocte in tenebris, cum nullus fugeat aut pugna est locus, patiemur? Insuper Sanchez per meridiem accipit prospertatem, per noctem adversitatem. Hoc mysticum videtur.

6. QUA HÆC DIXIT DOMINUS — Chaldæis. Innuvit Deum Chaldæos addixisse, eisque per naturalem instinctum et dictamen artis bellicæ suggestisse modum capiendæ Jerusalem, dicendo: « Cedite lignum ejus, » id est arbores quæ circa Jerusalem

sunt, ut ex lignis aggeres faciatis, ex quibus constraam dimicetis.

HEC EST CIVITAS VISITATIONIS, — id est punitio: Chaldaeus, *civis peccata visitantur*, q. d. Hec urbs puniendae est a Deo, et poenae ac excoicidii adicta, est piaculum, est catharma: quia omnia calumnia, oppressio et iniustitia regnaverunt in ea.

7. SICUT FRIGIDAM FECIT CISTERNA AQUM SUAM (cisterna enim aquam infrigidat, itaque conservat), (sic) FRIGIDAM FECIT (Jerusalem) MALITIAM SUAM, — scilicet in operibus suis malis omnem calorem virtutis, et vitam gratiae exstinguens. Ita S. Hieronymus. *Secundo*, sicut cisterna, ait Theodoretus, mutat pluviam, et aquam etiam calidam in frigidam: ita Jerusalem bonitatem mutavit in malitiam. *Tertio*, Chaldaeus, *sicut cisterna sustentat et conservat frigidam: ita Jerusalem recipit, fovet et tuetur* (datque asylum) *impis*. *Quarto* et *nervose*, Sanchez: Sicut cisterna lapidea in hieme stringit et congelat aquam in se stantem, et quasi stagnantem: ita Jerusalem, et quivis animus, in quo aliquandiu insedit peccatum, concrevit in glaciem, aut instar crystalli vel adamantis ita durescit, ut neque ab igne aut sole emolliri, neque malleo conteri et frangi queat: ea est vis consuetudinis, praesertim diuturnae et inveteratae. Hinc et Galfridus, et ex eo Delrio, *adagio 825*: « Frigidam, inquit, facit cisterna aquam, quoties in quadam insensibilitate perpetrata conservat mens obstinata malitiam, » nec tantum conservat, sed et auget instar cisternae: quae quo profundior est, eo plures et frigidiores habet aquas: ita obstinatus profunde peccatum in corde defodiens, illud adauget, praesertim haereticus, ait Hugo: hic enim auditores infrigidat, esto zelum praese ferat.

Notat S. Thomas peccatum dici *frigus*, primo, quia exstinguit calorem dilectionis; *secundo*, quia congelat humorem devotionis; *tertio*, quia retardat motum bonae operationis; adde *quarto*, quia inducit gelu obdurationis.

Nota *secundo*, Hebraeus *הקיר החר* a radice *קיר* *mur*, significat venam aquae fodere, saturare, ebullire. Unde *secundo*, sic efficacius verti potest: Sicut fons vel puteus fundit, ebullit et saturare facit perennem aquam frigidam: sic Jerusalem perennem fundit et ebullit malitiam. Ita R. Salomon, Kimchi, Pagninus, Vatablus, Lyranus et Maldonatus.

INQUITAS. — Hebraice *חמס* *chamas*, id est violentia, vis, rapina.

VASTITAS. — Hebraice *סור* *sood*, id est vastatio, spoliatio, quae scilicet potentes opprimunt pauperes, semper est in Jerusalem: sicut aqua semper est in puteo. Aliter Sanchez: censet enim haec quatuor attribui Deo, punienti; iniquitatem enim sumi pro iniquitatis supplicio.

CORAM ME SEMPER INFIRMITAS. — Septuaginta doctor, quem scilicet sustinet pauperes afflicti et attriti a potentioribus.

ET PLAGA. — Hebraice *מכה* *macha*, id est percussio quae potentes feriunt et flagellant pauperes, q. d. Jugiter video Iudaeos affligere et percussere pauperes et innocentes. Enumerat scelera Chaldaeorum. Chaldaeus tamen et Hugo duo ultima, scilicet *infirmas et plagas*, quibus scilicet percutiam Jerusalem, referunt ad poenam duorum scelerum praecedentium, scilicet iniquitatis et vastitatis.

8. ERUDIRE, JERUSALEM (respice, ad mentem redi, mores commuta), NE FORTE RECEBAT ANIMA MEA A TE. — « Anima, » id est affectus, amor, favor, cura, q. d. Ne te abjiciam, tre-tanque hostibus vastandam (1).

9. USQUE AD RACEMUM COLLEGENT, — q. d. Sicut post vindemiam racemi reliqui leguntur in cartallo, id est canistro, ut ferantur ad torcular, vel potius ut comedantur: ita plerique omnes Iudaei, etiam qui alias captivitates sub Joakim et Joachim evaserunt, sub Sedecia captivi trahebantur in Babylonem. Ita S. Hieronymus.

CONVERTE MANUM TUAM AD CARTALLUM. — Sunt verba Dei ad Chaldaeos, ait Lyranus, vel Chaldaeorum ad se invicem, ut subadantur, *dicentes, Convertite, etc.*

Pro cartallo Lyranus vertit, *heratas scrutationis* quasi hortentur se Chaldaeus, ut secundo et ter scrutentur vineam, id est Jerusalem, an qui r cemi, id est cives, sint reliqui, q. d. Sicut vindemiam postquam vindemiavit redit, et racemat, id est colligit racemos, si quos reliquerat, in cartallo, id est canistro: sic Chaldaeus, cum primores civitatis captivos duxerint, ducent etiam infimos quoque. Ita Maldonatus.

Tropologie, hic vindemiam et racematorem est demon, qui semper « circuit querens quem devoret, » ut residuos homines, vel opera bona quae prius praeterierat, disperdat.

10. CUI LOQUAR? (Verba sunt Dei, vel Jeremiae, q. d. Cum haec ita sint uti vociferor, frustra tamen eis loquar, quia) *AVRS BOKUM* (sunt) *INGRUCIENSIS*. — Chaldaeus, *obstrudat*, ideoque ad audiendum inepte. Vide dicta cap. iv, vers. 4.

VERBUM DOMINI FACTUM EST EIS IN OPPROBRIUM, — id est ridet illud, et habent probro ac contumeliam.

11. IN CIRCO FUREM DOMINI PLENUS SUM. — POSSUNT

(1) Hierosolymam frequenter arguit ignorantiae et caecitatis; monet hic ut erudiat, dicat quid officii sui sit, docilem sese ac subjectam exhibet, nisi a Deo destituti vellet. Nulla est ex ignorantia excusatio, ubi ignorantiam sponte et consulto velis; novum patiens ex ea peccatum oritur, quo fit ut Deus ab homine secedat. Non una est illi homines docendi ratio. Reius prosperis erudit et adversis, bonorum hominum opera et malorum; interius loquitur exteriusque. Vae qui audire negligunt, et animam oberant! Certum usque ad finem patienti animo fert; at deinde hominem in sua ipsius libidine relinquit: « Non audivit populus meus vocem meam, et Israel non intendit mihi: et dimisi eos secundum desideria cordis eorum; » alibi: « Curavius Babylonem, et non est sanata: derelinquamus eam. » (Calmetus.)

haec accipi quasi verba Dei, q. d. Quia tanta est Iudaeorum malitia, ideo furore Domini, id est ira vehementi, plenus sum; ita ut in corde meo eam cohibere et compescere nequeam; do ergo illi habenas: quare enim evaginabo, distringam illum, et effundam naso flatum, vultu flammam, manu hostium meorum sanguinem. Sed verius est haec esse verba Prophetae, q. d. Noluit viri audire verbum Dei; ideo indignor, et furore, id est zelo iustitiae, angor, vim facio ut verbum Domini apud me contineam, sed non valeo. Addit Sanchez: Furor, ait, est vehementis ille Spiritus, qui Prophetae animo ad prophetandum extimulat, arguet, nec sinit esse quietum. Unde et Cicero, lib. I *De Divinat.*: « Interest, inquit, animis praesagio intrinsecus injecta, atque inclusa divinitus; ea si exarsit acris, furor appellatur, cum a corpore animus abstractus divino instinctu concitatur. » Verum Gentilium fuit iste caecus et impotens, utpote a demone abreptiorum, furor in divinando, non Prophetarum Dei, uti dixi in Prooemio. Furor ergo hic est ira et zelus vindictae, Jeremiae aspiratus a Deo, ad arguendum scelerosos, eisque intentandum minas et plagas caelestes.

LABORAVI SUSTINENS (id est non possum me continere; hinc mihi ipsi dico): EFFUSIVE (o Jeremia, hunc furorem et fastum verbum Domini, in) *PARVULOS* (et in) *CONCILIA* (id est conationem) *VENIENS*, — ut ipsi illud patribus et avis narrent; aut saltem sciant et dolent se cum patribus rebusque omnibus capiendos. Septuaginta addunt, *et non consumpsi eos*.

12. EXTENDAM MANUM MEAM, — percutiam incolas Iudaeae.

13. QUPPE OMNES AVARITIE STUDENT. — « Omnes, » id est plerique, multi. Nota *quippe*: dat enim causam praecedentium, significatque avaritiam Iudaeorum, usuras et fraudes, causam esse cur eorum domus et bona diripienda sunt a Chaldaeis. Ita excoicit Dei iusta vindicta, ut in quo quis peccat, in eo et puniatur: rapis bona proximi, scito alium quoque tua diripturum; calumniaris, calumniatum patieris: occidis, occideris.

14. ET CURABANT (Prophetae et sacerdotes, id est curare et avertere) *NIEBANTUR* CONTRITIONEM, — id est plagam, pula vastationem et captivitatem imminentem et incipientem. Rursus curare, id est consolari, niebantur « contritionem, » id est dolorem; quem instante vastatione, quam illi comminabat, populus concipiebat. Sed « cum ignominia, » id est ignominiose; Chaldaeus, *mendaciter*; Vatablus, *verbis leviculis*, quasi per jocum; Septuaginta, *parvi pendentes* vel contemntes, scilicet minas meas et Prophetarum, vel « cum ignominia, » id est ad ignominiam, uti vertit Noster cap. viii, vers. 14, et confusionem, qua populus ab eis deceptus confundetur et puefiet; dicunt enim: Pax erit nobis, non venit Nabuchodonosor; sed mentiuntur. Quocirca « dum repromittunt prospera, et elementem predicant Deum,

magis illos supplicio et iracundiae preparant, » ait S. Hieronymus. Unde puefient omnes, cum se falsos, ac reipsa vastari capique videbunt. Vere S. Augustinus, in *Sententis*, num. 77: « Sicut praepostera securitas in periculum impellit, ita ordinata sollicitudo securitatem parit; » et num. 199: « Nunquam secunda esse debet felicitas, quia periculosiora sunt anime secunda quam corpori adversa; prius enim corrumpunt prospera, ut inventiant adversa quem frangant. »

15. CONFUSI SUNT, — confundentur in vastatione futura: ita Lyranus et S. Thomas; vel, ut Theodoretus « confusi sunt, » quia tunc patebit eos non dixisse: Pax erit Iudaeis.

QUIN POTIUS CONFUSIO NON SUNT CONFUSI, — quia, cum eos scelorum et cladum imminuentium admonui, non eos puduit, non poenituit.

Secundo, S. Hieronymus, Rabanus, Hugo, Pagninus et Vatablus apte legunt per interrogacionem: Numquid confusi sum, cum tot abominationes fecerint? numquid erubuerunt? et respondet: Quin potius confundi et erubescere nescierunt.

Hae pertinet explicatio Sanchez, qui assertive legit, sed sic explicat: « Confusi, » id est confusione digni, « sunt, » sed actu et reipsa « non sunt confusi, » q. d. Confundi debuissent Iudaei, si sua scelera, ut par est, perpessus et ponderasset: sed tanta est eorum nequitia aut stuper, ut noluit aut nesciant confundi, vel erubescere.

IN TEMPORE VISITATIONIS, — cum eos puniam. Propheta enim saepe *visitare* ponunt pro *punire*, per metalepsin: praetor enim dum visitat solites, eos plecit.

16. HEC DICIT DOMINUS: STATE SUPER VIAS, — q. d. Speculamini et considerate vias, id est vicem rationes, et « semitas antiquas, » id est quomodo vixerint majores vestri et Patriarchae, ac imitami fidem Abraham, Isaaci obedientiam, Jacob laboribus, Joseph castitatem, Mosi mansuetudinem, Jobi patientiam, Davidis sanctitatem. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, Rabanus, Hugo et Vatablus. Vere Poeta:

Qui veteres inquit calles, sequiturque novatas,
Saepe in fraudes incidit ille suas.

Secundo, S. Thomas, Lyranus et Dionysius, q. d. Speculamini quasi ex edito loco, quae sit optima via ad vivendi ratio; considerate majorem vestrorum et bonorum et malorum bonos vel malos, felices vel infelices exitus; et videat an bonos sequi cum bono exitu, an malos cum malo velitis.

Haec verba sibi dicta putent singuli fideles: Christianus es? speculare vias antiquas, quae quomodo vixerit Christus et primi christiani, quae fuerint humiles, sobrii, amabiles, patientes, zelosi, eosque imitare. Pastor es? Episcopus es? speculare vias antiquas, vide quomodo vixerint Apostoli, et primi Pastores ac Episcopi, S. Ignatius, Polycarpus, Dionysius, etc. Vide quomodo non

sua luera, non suos honores quesierint, sed fidem salutem se totos, vitamque ipsam per martirium impenderint, eosque imitare. Religiosos? speculari vias antiquas, quomodo vixerint? S. Marcus, Esseni, S. Antonius, S. Basilus, S. Hieronymus, Bernardus, Dominicus, Franciscus, S. Thomas, quam mortui fuerint et crucifixi mundo, quam eorum vita et conversatio fuerit angelica et coelestis, eosque imitare.

17. ET CONSTITUIT SUPER VOS SPECULATORES. — Prophetas et Doctores, qui futura praevident et praenuntiant, ut eorum vocem quasi tubam meam audiat. Ita S. Hieronymus, Chaldaeus et Theodoretus. Alii, ut Vatablus sic exponunt, *g. d. Speculatores*, id est Prophetas, praenuntiant vobis vocem Chaldaeorum tuba concerpantium; illam ergo tubam audite.

18. COGNOSCE, CONGREGATIO (scilicet omnium gentium), QUANTA EGO FACIAM EIS. — Hebraice *quod est*, scilicet Judaeis, supplicia a me imminet.

19. FACTUM COGITATIONEM. — Chaldaeus retributionem operum, id est supplicia machinationibus ejus digna infligam.

20. UT QUID MIHI TUBUS DE SABA AFFERTIS? — Tubus enim gignitur in Arabia Saba. Porro omnium gentium usa thus adolevit Deo: unde thus dicitur *ἄρο τοῦ θύου*, a sacrificando. Alludit Saba (nunc nonnulli putant hoc ejus esse etymon) ad *ἄρο* et *ἄρο*, id est venerari et revereri; quia thus mittit, quo Deum veneramus. Hinc et Sabini Arabes Deum appellant, illicque decimas mensura, non pondere solvunt: sicut praesi Italiae indigenae et Aborigenes, a religione et deorum cultu dicti sunt Sabini, quasi Sebini, *ἄρο τοῦ ἄρο*, ait Plinius, lib. III, cap. xii, licet Silius, lib. III, a Sabo gentis auctore Sabinos dici putet. Sunt qui dicant Saba, Arabum lingua, significare mysterium. Hebraice Saba significat conversionem, ut Sabai ab idolis dicuntur convertendi ad Christum, *Isaia* cap. lx, 6. Ita S. Hieronymus.

ET CALAMUS SUAVE OLENTEX (id est calamus aromaticum), DE TERRA LONGINQUA; — afferebatur enim ex India, inquit S. Hieronymus.

Nota: Pro *calamo* Septuaginta et Theodotus vertunt, *cinnamomum*. Sed *קנה* *kinnamon*, id est cinnamomum (unde perperam nonnulli *cinnamomum* dictum putant quasi *China anomum*, presertim cum non e China, sed ex India advehat), a *קנה* *hane*, id est calamo, distinguitur *Exodi* cap. xxx, vers. 23. Alii calamum putant esse cannam, sive casiam fistulam; sed ab hac pariter distinguitur calamus, *Exodi* xxx, 23. Ex quo loco patet, hic calamum aromaticum accipi debere: ex eo enim cum cinnamomo, myrrha, casia et oleo commixto, fiebat non thymiana, sed unguentum, quo ungebantur et consecrabantur tam sacerdotes, quam vasa tabernaculi, ut dixi *Exodi* xxx, 23.

Jam sensus est, *g. d.* Frustra ex lege mihi offeritis holocausta, thus et unguenta vestra, quia meam voluntatem in lege expressam non facitis: ego

enim magis morum emendationem, quam sacrificiorum et unguentorum oblationem specto et juveo. Ita S. Hieronymus. Idem habet *Isaia*, cap. i, vers. 11: « Quo mihi multitudinem victimarum vestrarum, dicit Dominus? » etc.

21. DABO IN POPULUM INCIEN RUINAS. — strages scilicet et clades, in quas incidet et corruet. *Potest, secundo*, esse hypallage: « Dabo in populum ruinas, » id est dabo populum in ruinas, quibus prosterneretur et corruet. Sic dicit Hebraei: Miserunt civitatem in ignem, id est miserunt ignem in civitatem; habuerunt calcamenta in pedibus, id est habuerunt pedes in calcamentis.

22. PREPARATI (venient Chaldae) QUASI VIRI AD PRAELIUM. — Septuaginta, *quasi ignis ad bellum*, quia pro *וְנָסוּ* id est *vir*, legerunt *וְנָסוּ*, id est ignis.

23. AUDIVIMUS FAMAM. — *g. d.* Solo rumore et fama adventus et ferocitatis Chaldaeorum percussit, et pene exanimati sumus. Verba sunt Jeremias et Prophetarum seniorum Jeremie, qui hic loquuntur in persona Judaeorum. Est ergo othopria: imitatur enim et exprimit affectus et voces populi, ad famam hostium trepidantis, mortemque et dira quaeque praestolantis.

24. NOLITE EXIRE AD AGROS. — Inducit Judaeos loquentes alios aliter: « si hostes jam obsiderent Jerusalem.

25. QUONIAM GLADIUS IUDICI, PAYOR (id est hostis armatus, pavendus et pavorum inuentus, est) IN CIRCUITU. — Jerusalem.

26. FILIA POPULI MEI (o Jerusalem! o popule mi dilecte ut filia), ACCINGERE GLECHIO.

LECTUM UNGUENTI. — id est vehementissimum, qui solet fieri mortuo unguento.

FACTIBL. — Verba sunt aut Prophetarum aut Dei.

27. PROBATORUM DEDI TE. — Vatablus *excoctorem dedi te*: hoc enim est *בָּחֹן* *bachon*; Syrus *veritatis scrutatorem*; et Arabicus, *feci (constitui) te ut scrutaris et consideres opera populi mei*. Aliter vertit Chaldaeus, *electum posui te in populo, quasi munitionem fortem*. Aliter quoque Pagninus et Kimchi: Munitionem vel arcem et turrim munitionem et probatam dedi te. Verba sunt Dei, *g. d.* In te, o Jeremia, sua tela, et odia et maledicta conficiet Judaei, quasi in rupem vel propugnaculum, ac probatus evades et probator eorum. Sicut enim ad lydium lapidem affricando probatur aurum: sic mores et malitia Judaeorum, tui quasi lapidi probato et robusto affricata, tuam invincibilem constantiam et veram prophetiam, ipsorum vero malitiam et apostasiam ostendit; hoc enim est quod subdit: « Et scies et probabis viam eorum. » *Secundo*, et potius, « probatorum » id est conflatorum, ut jam patebit ex sequentibus.

ROBUSTUM. — Aquila *veritatis munitionem*; Symmachus et Septuaginta, *clausum et circumvallatum*; « robustum » ergo, id est interitum et impavidum ad omnem vim et minas, utpote Dei ope vallatum, qui simul tibi animos et audaciam hanc aspirat et in dicit.

28. OMNES ISTI PRINCIPES DECLIVANTES. — Hebraeus, *omnes isti principes rebellium*; aut rebelles rebellium, id est nobilissimi et maximi rebelles sunt.

AS ET FERRUM: UNIVERSI CORRUPTI SUNT. — Sicut as vitatur et chalybs cum ferro miscetur, videtur enim totum esse chalybs, cum mixtum ferro: Ita hi Judaei commixti sunt, et pleni fraude et dolo. Ita Chaldaeus et alii. Unde Theodotus, *adulterini, ait, sunt, nihil habentes probi*.

Secundo, Vatablus, S. Thomas et Lyranus sic explicant, *g. d.* Juri sunt et impudentes, ut as et ferrum, quod pulsatum, resonat fortissime. Hinc et Hugo conset in ere quod percussum rorumuratur, notari magis induratur, et in igne magis denigratur, eorundem in sceleribus obdurationem. Simile est *Job* xl, 13.

Tertio, pro *corrupti* cum Chaldaeis verbi potest, *corruptentes*, *g. d.* Sicut as mixtum argento, illud corrumpit; et sicut ferrum aeri mixtum, illud corrumpit: sic Judaei hi et se et alios corrumpunt. Plato apud Eusebium, lib. XII *Præp.* cap. xxv: Omnes, ait, in urbe fratres sumus: sed cum Deus nos fingeret, aurum cum illis miscuit, qui apertissimi ad gubernandum; argentum cum illis, qui armis urbem defendunt; ferrum et as agricolis et opificibus infudit: quod si aurum, id est magistratus, in argentum; aut argentum, id est milites, in as, id est agricolas, degeneret, civitas destruetur.

Quarto, Helrio, *adagio* 229, explicat, *g. d.* Qui argenti doctrina, et aurum charitate et vita esse debebant, hi vita et moribus se ferrum, doctrina vero as timulum exhibuerunt, videbantur esse quod non erant.

Quinto, Isidorus Clarinus exponit de ministris, qui dominorum suorum jussa inhumana exercebantur contra inopes: « es enim et ferrum ad arma fabricanda conjunguntur. Sensum ergo esse, *g. d.* Alter alteri copulatur ad perpetranda scelera, ad eaque vires, studia et arma conjungunt.

29. DEFECIT SUFFLATORIUM. — Syrus, *abrasum est (exutum, corruptum est, defecit) sufflatorium ab igne*. Nota, primo, Jeremiam hic a Deo statui probatorem, id est conflatorem, ut scilicet probe et purget viam et mores populi delinquentis; populum vero quasi argenti firmissimo ere commixtum nulla ratione potuisse purgari. Unde nota secundo, argento aliusque metallis adulteratis, ut per conflatorium vi ignis separaretur scoria, et materia aliena, adiuisceri plumbum: et sic melius fluit argentum, et minori detrimento reparatur. Item enim ignis agit in plumbum, illic quasi pabulo sibi congruo totus incubat, minus agit in argentum; unde illud illesum evadit, sed reparatum, quod scoria mystice mulii per maxime terretur, utpote metallorum inum et per plumbum terretur, accipiunt memoriam mortis, quae animam humiliando, facit ut vincamus omnes tentationes carnis et mundi. Ita S. Hieronymus, Theodoretus, S. Thomas et alii. Ita olim fiebat antequam nota

esset argenti vivi efficacia ad id ipsum praeparandum. Plumbum enim magnam vim habet separandi scoriam allaque mixta, quia vim habet in quandi. Audi Mathiolum in *Discor.* lib. V, cap. LVIII: « Plumbum, inquit, miscetur conflationi, quia plumbi adminiculo facilius metalla igni cedunt. » Quod si argentum purgandum ita pertinax sit, ut hac ratione non purgetur, tum plumbum omne si semper in igne persistat, tandem consumitur, et in fumum abire ac evanescit, nulla facta circa argentum et aurum operatione aut purificatione. Nam alius signum plumbum purgationis auri vel argenti ab ere et scoria est, cum plumbum plane cum ere et scoria in fumum abire: tunc enim reliquum est solum purum aurum vel argentum. Plumbo liquari et purgari metalla docet quoque Nicetas in orat. 44 *Noziacensi*, et S. Cyrillus in *Zachar.* iv, 10, qui et addit plumbo frangi adamantem; quod tamen gemmarum et conflatorum negant. Rursus S. Hieronymus in *Zachar.* iv, 20, asserit stanno (cui affine est plumbum) liquari et purgari metalla. Verum aurifices Romani, qui praecedentes sunt, a me consulti, constant de stanno id negant; de plumbo affirmant, eo scilicet purgari aurum et argentum ab ere admixto: es enim cum plumbum in fumum abire, laquea remanere purum aurum et argentum.

Unde tertio, Jeremias est conflator; follis seu sullatorium est os Jeremias; flatus est ipsa ejus a Deo afflata increpans propheta; plumbum est assiduitas et diligentia in predicatione, sive instantia et pondus verborum et minarum, argentum impurum et adulteratum sunt Judaei; es et ferrum sunt eorum doli et nequitiae dure pernicitiae, impudentes. Follis defecit, id est vox Prophetae rauca facta est: plumbum consumptum est, id est omnis diligentia predicandi inanis fuit, omnis exhortatio Dei et Prophetarum apud Judaeos perit, quia ipsi audire contempserunt, ideo malitiae eorum non sunt consumptae. Unde « argentum reprobum vocate eos, » quia impurgabiles et inexpiables sunt. Ita S. Hieronymus, Lyranus, D. Thomas et Vatablus. Similem allegoriam et sententiam habet Ezechiel, cap. xxiv, 12. Hinc inferi S. Thomas: « Quod ergo aliquis frequenter rigetur praecipis salutaribus, signum est reprobationis si persistat in peccatis: idque probat ex S. Paulo, *Hebr.* vi, 7 et 8.

Aliter Maldonatus: Follis, inquit, erant Chaldaeis; pruna erat eorum caedes et rapinae; nis enim quasi carbonibus Deus excoquebat Judaeorum peccata; ignis erat ira Dei; plumbum erant corpora et bona omnia Judaeorum, in quibus a Deo puniebantur: multo enim plumbo parum argenti misceri solet, quod excoquendo separatur: sic inter multos impios Judaeos pauci pii separati et servati sunt. Hic sensus prior, qui aptior et plenior est, aptari et connecti potest. Jeremias enim erat probator et conflator Judaeorum, hoc ipso quo Chaldaeorum vastationem eis intendebat.

Allogorice Hugo Cardinalis : Plumbum, inquit, est humanitas Christi, que in fornace passionis consumpta est, ut omnes peccatorum feces a nobis separaret; et tamen jure optimo conquiri potest, quod malitie non sint consumpta, et quod confessor frustra conflexerit, eo quod pauci pur-

gali fuerint. Qua de re ipse per Isaiam conqueritur cap. XLIX, 4: « In vacuum laboravi, sine causa et vane fortitudinem meam consumpsi. »

Tropologicæ, Prælati officium est, subditorum virtutem probare, an vera sit, an simulata, ut docet S. Gregorius, II part. *Pastor.* cap. X.

CAPUT SEPTIMUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

Inbet Deus Jeremiam, ut stet in porta templi, ibique increpet Judæorum idololatricam, asseratque eos nec ob templi sanctitatem, nec ob sacrificiorum frequentiam, excidium evasuros. Primo ergo, vers. 1, obtulit eam confidentiam dicentium, Templum Domini. Secundo, vers. 4, dicit eos templum fecisse speluncam latronum; illi ergo excidium simile Sulo comminatur. Tertio, vers. 16, vetat ne Jeremiaus pro eis orat, summe ira obsistat, eo quod placentis offerant regina cæli. Quarto, vers. 21, respuit eorum victimas. Quinto, vers. 30, dicit eos occidendos in Topheth, eo quod ibi filios cremarint idolo Moloch (1).

1. Verbum, quod factum est ad Jeremiam a Domino, dicens: 2. Sta in porta domus Domini, et prædica ibi verbum istud, et dic: Audite verbum Domini, omnis Juda, qui ingredi-mini per portas has, ut adoretis Dominum. 3. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Bonas facite vias vestras, et studia vestra: et habitabo vobiscum in loco isto. 4. Nolite confi-

(1) Hic incipit sectionis primæ sermo tertius nova signatis inscriptione, qui usque ad finem capituli continetur, quod arguit æquabilis, qui in tribus hisce capitulis servatur argumenti et sermonis tenor.

Porro hæc conicio non fuit, ut due que precedunt tempore Josie regis, habita haud longe post restauratum a Josia templum et repurgata ab eo sacra, sed probabiliter primis Joakim, filii ejus regnantis, annis; quod argumentis plurimis comprobavit Venema: « Primum enim, inquit, casus Jeremiae, quo in discrimen vite venit, infra ca. XXVI, 1-6, narratus, in principio regni Joakim, hæc de conicione repetitur in atrio templi habita, quæ, templum esse desolandum, et urbem destruendam instar Sulo, declaraverat nomine Dei. Quod nusquam tam expresse factum legitur, quam in hac conicione, cap. VII, 2, 12. Accedit, cap. XXVI, non rectari conicionem, sed dignum tantum in eam intendi, et narrari, quid ea occasione eveniret Jeremiae. Conicio itaque, cujus summa tantum, cap. XXV, 2-6, traditur, ut ratio et occasio facti Jeremiae occurreret, alibi querenda est. Denique nonnulla in hac conicione so offerunt, que in tempore Josie minus quadrant. Cum enim post reformationem jam peractam statui debeat habita, quod interpretes quoque admittunt, cum quod sacra in templo hic memorentur rite exerceri, cap. VII, 21 et seq., tum quod *Liber legis* jam ponatur inventus, et in manus populi traditus, ut ex cap. VII, 8, colligitur, ubi Judæi dicunt: Lex Domini nobiscum est, nonnulla a Josia tempore aliena in hac conicione reperiantur. Illius enim regis tempore vates nonnulli Hierosolymæ habitavit; quo tempore autem hanc conicionem habuit, sedes illic jam firmæ erant. Quod inde colligitur, quod cap. VII, 2, simpliciter jubetur *consistere in atrio*, non vero, *adire Hierosolymam et consistere*, cum supra cap. II, 1, jubetur *ire et pronuntiare coram Hierosolymitanis*, quia tunc nondum ibi habitabat. Deinde idololatrica habita hujus conicionis tempore publice exercebatur non tantum in *urbibus Judææ*, verum et in vicis *Hierosolymæ* cap. VII, 17, in mo-

ipso templo, cap. VII, 30, quod primis post cultum a Josia restitutum annis et vivente eo regis locum non tenuit. Porro in *cavæ Hinnom* tunc liberi in hocceum Molochi cremabantur, cap. VII, 31, aris que Josias destruxerat, domi erectis. Præterea Judæi disertè dicuntur Jeremiae cohortationes respuere, cap. VII, 27, quod item e Josie illic tempore abhorret, quo verba legis recitata fuerunt, et fridus Deum inter et populum solemnè ritu renovatum. Denique nota aliqua temporis Joakim mihi in eo deprehendere videor, quod cap. IX, 24, 25, excidium Judæorum et populorum vicinorum per Chaldeos connectitur, quod Jeremia demum tempore Joakim fieri cepit, ut ex cap. XXIV et aliunde constat. Quid vero conicionis loco movenda occasione dederit? Forisne illud studio, an casu et errore factum? Non liquet. » (Venema, *Commentarius ad lib. Prophet. Jerem.* in hunc locum). Hinc sententiæ adscriptæ sunt Dathius, Eiehornius, Rosenmuller et Dahler (*Jérémie traduit sur le texte original accompagné de notes explicatives historiques et critiques*, Strasbourg, 1825, pag. 83 et seq.).

Hujus conicionis sunt veluti due partes, prior confutans Judæorum falsam securitatis præsumptiones, cap. VII et VIII, vers. 1-17; posterior convincens Judæos de certitudine et justitia pæne imminentes cap. VII, vers. 18-22; cap. IX, 1-26.

Præmissis igitur præambulo vel exordio ad sermonem quo a Deo mandatum accepisse de statione ad ingressum templi capiendum, et allocatione ad ingressuros faciendam, 1, 2; et summario dato hortationis et promissionis, 3; priorem partem aggreditur Judæorum falsam securitatis præsumptiones confutando.

Primo, *falsam reposita in templo*. Hæc dissipatur, ostendendo primo, gratias templo promissas, conjunctas intelligi cum frequentantium religione, 4-7; secundo, easdem minime expectandas ab illius profanatoribus, 8-10; tertio, penas his potius invenire certas, et exemplo similium jam præmonstratas, 11-13; quarto, hanc judicii formulam sic a Deo decretam, ut nec Propheta

dere in verbis mendacii, dicentes: Templum Domini, templum Domini, templum Domini est. 5. Quoniam si bene direxeritis vias vestras et studia vestra: si feceritis judicium inter virum et proximum ejus, 6. advena, et pupillo, et viduæ non feceritis calumniam, nec sanguinem innocentem effuderitis in loco hoc, et post deos alienos non ambulaveritis in malum vobismetipsis: 7. habitabo vobiscum in loco isto; in terra, quam dedi patribus vestris a sæculo et usque in sæculum. 8. Ecce vos confiditis vobis in sermonibus mendacii, qui non proderunt vobis; 9. furari, occidere, adulterari, jurare mendaciter, libere Baalim, et hæc post deos alienos, quos ignoratis. 10. Et venistis, et stelistis coram me in domo hac, in qua invocatum est nomen meum, et dixistis: Liberati sumus, eo quod fecerimus omnes abominabiles istæ. 11. Numquid ergo spelunca latronum facta est domus ista, in qua invocatum est nomen meum in oculis vestris? ego, ego sum: ego vidi, dicit Dominus. 12. Ite ad locum meum in Sile, ubi habitavit nomen meum a principio: et videte quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Israel: 13. et nunc, quia fecistis omnia opera hæc, dicit Dominus: et locutus sum ad vos mane surgens, et loquens, et non audistis: et vocavi vos, et non respondistis: 14. Faciam domui huic, in qua invocatum est nomen meum, et in qua vos habetis fiduciam; et loco, quem dedi vobis et patribus vestris, sicut feci Sulo. 15. Et projiciam vos a facie mea, sicut projecit omnes fratres vestros, universum semen Ephraim. 16. Tu ergo, non orare pro populo hoc, nec assumas pro eis laudem et orationem, et non obsistas mihi: quia non exaudiam te. 17. Nonne vides quid isti faciunt in civitatibus Juda, et in plateis Jerusalem? 18. Filii colligunt ligna, et patres succendunt ignem, et mulieres conspergunt adipem, ut faciant placentias reginæ cæli, et libenti diis alienis, et me ad iracundiam provocent. 19. Numquid me ad iracundiam provocant, dicit Dominus? nonne semetipsos in confusionem vultus sui? 20. Ideo hæc dicit Dominus Deus: Ecce furor meus, et in indignatio mea conflatur super locum istum, super viros, et super jumenta, et super lignum regionis, et super fruges terræ, et succendetur, et non exstinguetur. 21. Hæc dicit Dominus exercituum Deus Israel: Holocausta vestra addite victimis vestris, et comedite carnes. 22. Quia non sum locutus cum patribus vestris, et non præcepi eis, in die qua eduxi eos de terra Ægypti, de verbo holocausta, tum, et victimarum. 23. Sed hoc verbum præcepi eis, dicens: Audite vocem meam, et ero vobis Deus, et vos eritis mihi populus: et ambulante in omni via, quam mandavi vobis, ut bene sit vobis. 24. Et non audierunt, nec inclinaverunt aurem suam; sed abierunt in voluntatibus, et in pravitate cordis sui mali: factique sunt retrorsum et non in ante, 25. a die qua ingressi sunt patres eorum de terra Ægypti, usque ad diem hanc. Et misi ad vos omnes servos meos prophetas per diem surgens diluculo et mitteus. 26. Et non audierunt me, nec inclinaverunt aurem suam; sed induraverunt cervicem suam: et pejor operati sunt, quam patres eorum. 27. Et loqueris ad eos omnia verba hæc, et non audient te: et vocabis eos, et non respondebunt tibi. 28. Et dices ad eos: Hæc est gens, quæ non audivit vocem Domini Dei sui, nec recepit disciplinam: peritit filies, et ablata est de ore eorum. 29. Tonde capillum tuum, et projice, et sume in directum planetum: quia projecit Dominus, et reliquit generationem furoris sui, 30. quia fecerunt filii Juda malum in oculis meis, dicit Dominus. Posuerunt obediencia sua in domo, in qua invocatum est nomen meum, ut polluerent eam: 31. et edificaverunt excelsa Topheth, quæ est in valle filii Ennom: ut incenderent filios suos,

de justitia convicto fas sit intercedere, nec sperare ut deprecato pro populo propter paucos, qui in eo sint, plus, diciturum illi exitum avertere possit, omnes enim æque corruptos esse, et omnis ætatis et sexus homines in paribus sacriliis, que falsis diis sint offerenda, summo studio occupatos, 16-20.

Secundo, *spes capta a sacrificiis*. Hæc eripitur, indicando: primo, obediencia pretium a Deo haberi majus

quam victimarum, 21, 22; secundo, involuntarie crimine apud Judæos hactenus fuisse commune et in præsens repetitum, 24-28; tertio, profanationem idololatricam, templo et vicinie imbutam, esse causam tam imperati Prophete locutus, 29-31, tum decreti velle excidium, 33-34; tum inferentis mortuorum sepulchris et ossibus violationis, cap. VII, 1, 2; tum denique sententia reatorum desperationis, 3.